

Naša nova, demokratična politična kultura mora (bo morala) biti dialoška kultura. Le s takšno svojo (diskusijsko) usmerjenostjo lahko pomaga razreševati bistvene probleme naše družbe.

Ko poudarjamo, kakšne naj bi bile značilnosti naše nove, demokratične politične kulture, moramo seveda tudi reči, da bo oblikovanje le-teh potekalo postopoma, procesualno.

Ob koncu naših razmišljanj se zastavlja temeljno vprašanje. Zastavimo si ga lahko kot: kako hiter bo resnični prodor nove, demokratične politične kulture v naš družbeni prostor? V prostor, v katerem se pojavljajo ter delujejo novi politični subjekti. Subjekti, ki so nosilci nove, drugačne političnosti. Na zastavljeno vprašanje ni lahko odgovoriti. Nanj lahko pravilno odgovori le življenje samo.

Sklep

Povzemimo po razmišljanju o tematiki nekatere najpomembnejše ugotovitve.

V naši družbi se je pojavila nova življenjska resničnost, imenovana politični pluralizem. To je zahteva po oblikovanju drugačne, neavtoritarne politične kulture. Pri obravnavi tematike smo pozornost namenili nekaterim bistvenim značilnostim, ki jih vsebuje nova, demokratična politična kultura. Zastavili smo si tudi vprašanje: kakšno je (bo) medsebojno razmerje med staro in novo politično kulturo? Ali stara politična kultura dovolj hitro prepušča svoje mesto novi? Novi kulturi, ki seveda zahteva ustvarjalnega človeka. Človeka, ki uresničuje svojo ustvarjalnost tako v razmišljanjih kot dejanjih. Sodili smo, da lahko da odgovor le življenje samo.

UPORABLJENI VIRI:

BIBIČ, Adolf: Racionalnost in razsežja opozicije, Parlamentarizem: dileme in perspektive, Zbornik referatov, Politološki dnevi Ankaran 1991

FAJDIGA, Sever Petja: Demokracije se je treba učiti, Šolski razgledi, Ljubljana, 23. 3. 1992, šte. 6

JUŽNIČ, Stane: Politična kultura, Založba Obzorja, Maribor, 1989

LUKŠIČ, Igor: Opozicija: njene funkcije in tipi, Časopis za kritiko znanosti, Ljubljana, let. 1990, šte. 132/133

MEDVEŠ, Zdenko: Pedagoška etika in koncept vzgoje, Sodobna pedagogika, Ljubljana, let. 1991, šte. 3, 4, 5, 6

PELINKA, Anton: Zur Entwicklung einer Oppositionskultur im Österreich, OZP, let. 1989, šte. 2

ŽAGAR, Mitja: Predstavniško telo kot dejavnik demokracije, Parlamentarizem: dileme in perspektive, Zbornik referatov, Politološki dnevi, Ankaran, 1991

ŽIDAN, Alojzija: Prispevki za kvalitetnejše družboslovje, Zavod RS za šolstvo in šport, Ljubljana, 1992

ŽIDAN, Alojzija: Politična kultura in demokracija (raziskovalno poročilo), FDV, Center za politološke raziskave, Ljubljana, 1991

RENATA MEJAK

O novem valu antisemitizma na Madžarskem

Demografska, kulturna in politična teža židovstva je v današnji Madžarski mnogo večja, kot jo pozna javnost zunaj Madžarske. To stanje je v veliki meri posledica poročanja, ki se v glavnem osredotoča na parlamentarno dogajanje, na gospodarska in kulturna vprašanja, občasno pa na prizadevanja naših sosedov za

sprejem manjšinskega zakona, ki naj bi uveljavil evropske norme manjšinske politike. Nasploh lahko ugotovimo, da smo dobro obveščeni tudi o pozitivnih spremembah pri prizadevanjih Madžarske za polnopravno članstvo v Evropski skupnosti.

Vendar bi bil oris družbenega dogajanja na Madžarskem le površinski, če bi se gibali le v radikalnih družbenih procesih in miselni preusmeritvi madžarske družbe. Poleg vseh pozitivnih razvojnih sprememb v madžarski družbi nastajajo tudi novi prepadi, iz katerih veje strupeni duh preteklosti.

Na te stare in hkrati nove pojave nestrpnosti v današnji madžarski družbi (ki pogosto zapade v ksenofobijo) želim opozoriti v tem prispevku.

Spremljanje družbenega dogajanja na Madžarskem kaže, da posamezniki ali skupine in tudi del javnosti izkazujejo danes nestrpnost do Ciganov (na Madžarskem je v veljavi to poimenovanje), do Židov in do pripadnikov temnopolte rase. Mnogo bolj pozitivno lahko ocenjujemo odnos širše madžarske javnosti do narodnih manjšin na Madžarskem, zlasti do nemške manjšine.

Cigansko vprašanje zaradi celovitosti tematike madžarskega ciganstva in drugačnosti problema ni predmet naše obravnave. Omenim naj le, da je zaradi izredne demografske rasti (predvidevajo, da na Madžarskem živi približno milijon Ciganov) in njihove neprilagojenosti ter ne vključenosti v družbo eden najtežjih problemov današnje madžarske družbe.

Pojavne oblike novega antisemitizma

Večdesetletna realsocialistična narodnostna politika na Madžarskem je v teoriji in v praksi uveljavljala abstraktni in iluzorni internacionalizem, ki zanemarljivo vprašanje narodne pripadnosti. Hkrati pa so pometli narodnostno vprašanje »pod tepih« ter s tem poskušali zabrisati sledove starih nacionalnih, rasnih in verskih konfliktov kakor tudi vsa minula nerazumevanja in nezaupanja med večino in manjšino na Madžarskem.

Že med pripravami na prve demokratične volitve, še bolj intenzivno pa med radikalnimi družbenimi spremembami, so se sprostili stari, potlačeni duhovi ksenofobije na Madžarskem. Številni kazalci kažejo, da so postali Židje predestinirani tarča ksenofobije na Madžarskem.¹ Niso osamljeni zapisi v tisku, ki opozarjajo, da stojijo danes Madžari in Madžari z židovskim poreklom nasproti eden drugemu, vedno bolj podivjani in pobesneli.²

Javnost je zaradi ksenofobije, nestrpnosti in antisemitizma diferencirana. Najbolj odmevne so besede javnih in kulturnih delavcev, ki obravnavajo vprašanja, povezana z nestrpnostjo v družbi. Mnogi med njimi z zaskrbljenostjo opazujejo in opozarjajo na pojave rasne, verske in nacionalne nestrpnosti, hkrati pa poskušajo razkrivati napajališča nestrpnosti v družbi. Velike publicitete so deležni pogledi pisateljev in kulturnikov, ki se predajajo močnemu nacionalističnemu čustvovanju in s svojimi včasih tudi nepremišljenimi izjavami prilivajo olje na žerjavico ksenofobije.³ Omeniti je treba, da pogledi, ki utemeljujejo nacionalistične poglede in netijo nestrpnost, doživljajo večinoma ostre reakcije in zavrnitve v tisku. Hkrati pa

¹ Kurucz Gyula, *Üldözök és üldözöttek*, Hittel, Budapest 3. 10. 1990, str. 18.

² V predvolilni kampanji so številnim ljudem in tudi strankam prilepili, pogosto sicer brez podlage, vzdevek Žid. Židek, Židovski (v pejorativnem pomenu besede) in s tem poskušali odvrti volilce od kandidatov oziroma strank.

³ Hernádi Miklós, *Kik vagyunj és mit akarunk*, Elet és irodalom, Budapest, 22. 11. 1991, stran 5.

se skozi te mahoma tudi zelo ostre dialoge razčiščujejo sodobni pogledi na madžarsko nacionalno vprašanje.

Najpogostejše so predmet živahnih (včasih tudi nestrpnih) razprav Židje. Ob tem se postavlja nehote vprašanje, kaj se dogaja v madžarski družbi, da postajajo Židje, ki so bili žrtve najbolj krutega genocida na Madžarskem (število židovskih žrtev je bilo okrog 6.000.000), ponovno predmet nerazumevanja in tudi sovraštva.

Židje so tudi danes dokaj številčna skupnost na Madžarskem (njihovo število je od 60 do 100.000, odvisno pač od načinov štetja), hkrati pa edina manjšinska skupnost na Madžarskem, ki ni krščanska. Židje so skozi generacije množično zasedali gospodarske, politične, znanstvene in umetniške pozicije na Madžarskem. Njihov pomen je pri pomešanju madžarske družbe in v gospodarskem, znanstvenem in kulturnem razvoju nesporen. Po uzakonitvi možnosti za sklenitev mešanih zakonov na Madžarskem so se številne židovske in krščanske družine pomešale. Ortodoksno židovstvo je s tem precej izgubilo svojo ostrino, hkrati pa so mešani zakoni prispevali k družbeni integraciji.

Ob koncu 19. stoletja so pričeli utemeljevati teorijo »dvojne vezanosti«, po kateri so Židje na Madžarskem hkrati Židje in Madžari (t.j., so tudi Madžari in Židje in ne ali Židje ali Madžari). V preteklosti je madžarska družba doživljala antisemitske izpade (kot vse države, kjer so se naselili Židje), vendar preganjanja Židov (zlasti pogromov) pred obdobjem fašizma niso poznali.

Danes bolj kot kdaj koli prej v tisku pogosto obravnavajo in analizirajo nestrpnost v družbi. Znana imena madžarskega družboslovja dokazujejo, da so očitki o ksenofobiji neutemeljeni, ker madžarska tradicija tega ne pozna. Madžarska se je v svoji tisočletni zgodovinski tradiciji usmerjala predvsem v asimilacijo pripadnikov različnih narodov, živečih v Karpatskem bazenu. V tem je hkrati tudi skrivnost madžarskega nacionalnega obstoja (tako je iz Petroviža nastal Petofi). Madžarski intelektualci so se v preteklosti namesto elitistične duhovne izolacije zavzemali za povezavo in sprejemanje duhovnih vplivov, ki so bogatili in razvijali kulturno ustvarjalnost.⁴

Poleg zavračanja ksenofobije družbe potekajo tudi na Madžarskem živahne polemike o opredeljevanju madžarskega židovstva. Niso osamljeni poskusi v preteklosti in sedanjosti, ki poskušajo Žide razglasiti za narodno manjšino na Madžarskem. Ti poskusi povzročajo živahno polemičnost, vendar prevladujejo stališča, da židovstva ni mogoče uvrstiti med madžarske narodne manjšine, ker je materinščina Židov madžarski jezik.⁵ Madžarski Židje nimajo druge domovine (razen cionistov) kot Madžarsko. Ne glede na njihovo resnejšo ali rahlejšo vezanost na židovsko vero in tradicijo so integralni del madžarstva. Velika večina Židov tudi po letu 1945 pristaja na pripadnost madžarski kulturi, jeziku in narodu, hkrati pa zaradi tragičnih zgodovinskih izkušenj in novih strahov ohranjajo krčevito medsebojno povezanost v židovsko skupnost.

Pretežni del Židov si želi integracije v madžarsko družbo. Le manjši del zavrača integracijo in poudarja svojo drugačnost. Ta skupina deluje danes v političnem življenju v vrstah opozicije, pogosto jih dolžijo obstrukcije in delovanja v nasprotju z interesi države.

Madžarska demokratična javnost se je posebej vznemirila ob prebiranju razmišljanj znanega pisatelja in kulturnika Csoori Sandorja, o vprašanih sedanje in pretekle madžarske družbe, kulture in politike. V teh razmišljanjih Csoori razkri-

⁴ Benedek István, *Nemzetiség és kisebbség*, Hittel, Budapest 19. 9. 1990, stran 34.

⁵ Hernádi Miklos, prav tam.

va svoja strahovanja za madžarstvo in ob tem se dotakne tudi zgodovinske vloge Židov v madžarski preteklosti in tudi v sednjosti. Pri tem razvije misel, da duhovna integracija Židov in Madžarov po propadu sovjetske republike na Madžarskem (po prvi svetovni vojni) po Horthyjevem obdobju, zlasti pa po obdobju Zla (kot poimenuje čas socializma na Madžarskem), ni več mogoča. Po Csoðriju so na Madžarskem opazni obrnjeni asimilacijski procesi, kjer »liberalno madžarsko židovstvo« želi stil in miselnost madžarstva »asimilirati«. Za usmeritev v svetu bi po Csooriju morali vedeti, kdo je in kdo ni Žid.⁶

Csoorijevi pogledi so doživeli izjemen odmev doma in tudi zunaj meja Madžarske. Javna občila so veliko prostora namenila razčlenjevanju njegovih pogledov na vprašanja židovstva na Madžarskem.

Pretežna večina razpravljalcev, med njimi tudi znan pisatelj Peter Eszterhazi, so zavrnili Csoðrijeve poglede na Žide. V današnji madžarski družbi se je po holokavstu utrdila norma, da pomeni določanje od zunaj, mimo volje posameznika, kdo je in kdo ni Žid, antisemitizem.

Ob številnih polemikah, ki so se razvile na podlagi Csoorijevih razmišljanj, so nastajali tudi resni poskusi opredelitve madžarskega židovstva. Nasploh so odprte razprave, ki so potekale brez zavor, prispevale k artikulaciji vprašanj, povezanih s preteklostjo in sedanjostjo Židov na Madžarskem, kakor tudi k boljšemu medsebojnemu spoznavanju ter k večji toleranci na miselni ravni.

V vsakodnevnem življenju so pojavne oblike antisemitizma bolj grobe in brezobzirne. O tem nemo pričajo antisemitski grafiti po mestih, oskrunjena židovska pokopališča, sinagoge, kulturni spomeniki, pospremljeni z žaljivimi izrazi na cestah, javnih prevoznih sredstvih in tudi v nekaterih časopisih. V javnosti nekateri oživljajo stare izmišljotine, s katerimi so v preteklosti spodbujali histerična antisemitska čustva (denimo to, da Židje za svoje verske obrede ubijajo oziroma »izpuščajo kri« krščanskim otrokom in dekletom).

Na prisotnost antisemitizma v nekaterih segmentih madžarske družbe kaže tudi pismo Gadò Györgyja (poslanca v parlamentu in člana v vodstvu madžarske židovske skupnosti) republiškemu javnemu tožilcu.⁷ V pismu Gado zlasti opozarja na:

- antimemoare Barya Jòzsefa (knjiga je bila tik pred izzidom), ki dolži Žide krvnih deliktov,
- antisemitske članke v desničarski reviji Szent Korona,
- na publikacijo Korànyi Làszla, ki izraža dvom o resničnosti holokavsta in v število židovskih žrtev med nacizmom (publikacija s tako vsebino nikakor ni osamljen pojav).

O napajališčih antisemitizma

Poleg navedenih obtožb antisemitsko naravnana besedila najpogosteje obtožujejo Žide (ki so v preteklosti bili večinoma komunisti po teh navedbah), da so pobili več Madžarov, kot je bilo Židov, poslanih od Madžarov (zaradi zunanega pritiska) v taborišča smrti. Te in podobne trditve poskušajo dokazovati s podatki, da so bili prvaki madžarske sovjetske republike v letu 1919 (Kuhn Bèla, Szàmuella Tibor in drugi) kakor tudi celotna moskovska vodilna komunistična garnitura

⁶ Csoðri Sàndor, Nappali hold, Hítel, Budapest 5. 9. 1990, stran 6.

⁷ Pelle Jànos, A Kunmadarasi pogrom, Magyar Nemzet, Budapest, 15. 5. 1991, stran 8.

(Rákosi, Gerő, Farkas, Révay, Péter, itd.) židovskega porekla. Pri tem še navaja-
jo, da so Židje po letu 1945 zasedali najpomembnejša mesta v komunistični partiji,
politični policiji in v državnem vodstvu Madžarske.

V zvezi s temi očitki le redko srečamo pojasnila v tisku o vzrokih visoke
številčne zastopanosti Židov in oblastnih strukturah. Židje so se namreč po letu
1945 najtesneje povezali z levimi političnimi strankami, zlasti s komunisti. Zaradi
grozljivih izkušenj minule vojne so v prvem povojnem obdobju postavili strateški
cilj, onemogočiti ponovitev genocida nad Židi. Zato so se oprli na sovjetske voja-
ške sile in pomagali pri zmagi komunistične partije, v kateri so bili pretežno Židje.⁸

Ta okoliščina in dejstvo, da so Židje po vrnitvi iz taborišč upravičeno zahtevali
vrnitev odvzetega premoženja, je vzbudilo antisemitska čustva že v letu 1945.
Antisemitsko razpoloženje je doseglo vrhunec na podeželju maja leta 1946, ko so
bili v nekaterih manjših naseljih (Kunmadaras) pravi pogromi nad Židi. Hudi
konflikti so bili iz istih razlogov še v letu 1947 na podeželju. Konflikti so bili
povezani v pretežni večini z vračanjem odvzetega židovskega premoženja. Posa-
mezniki, ki so se neradi ločili od nepošteno pridobljenih dobrin, so z izmišljenimi
obtožbami iz preteklosti (ritualni umor krščanskih otrok, težnja Židov po judeo-
kraciji) spodbujali histerijo množic.⁹ Po letu 1947, ko je oblast prešla v roke Rako-
sija in njegove klike, tisk ne poroča več o antisemitskih izpadih in antižidovskem
razpoloženju prebivalstva. Leta 1956 po padcu terorja, ki ga je izvajala Rakosijeva
skupina, so ponovno zaznavni antisemitski resentimenti.

Mnoga znamenja kažejo na to, da so se odnosi med Madžari in Židi skrajno
izostrili med boljševiszdom, in sicer mnogo bolj kot med nacizmom.

Po porazu madžarske revolucije po letu 1956 antisemitizma ni bilo opaziti
v javnem življenju. Kazalo je celo, da sta odpiranje proti Zahodu in splošna
demokratizacija življenja spravila antisemitizem v ropotarnico zgodovine.

Med tektonskimi spremembami v madžarski družbi (kot radi poimenujejo
dogodke v letih 1989 in 1990), v vzdušju splošnega očiščevanja in sproščanja so
nepričakovano in brutalno privrela na dan antisemitska čustva. Ponovno so bili
pogosti posamični izgrede, nezaupanja do Židov, obtožbe o antimadžarstvu Židov
in o njihovem delovanju, ki je v nasprotju z interesi madžarske družbe.

Ob prebiranju časopisov in revij z Madžarske nehote nastaja vtis, da sta antise-
mitizem in ksenofobija postala del vsakdanjega življenja. Te vtise potrjujejo tudi
izjave Židov na Madžarskem, ki so zaradi negotovosti pogosto v depresiji. Tudi
ksenofobije ni malo. Pred nedavnim so v Budimpešti pretepli študente iz afriških
držav, jih opljuvali in jim prepovedali vstop v nekatere lokale. Po teh dogodkih so
študenti iz afriških držav (pridružili so se jim tudi iz drugih držav) s sodelovanjem
društva Martin Luther King organizirali protestni shod pred Parlamentom in opo-
zorili javnost na krivice.¹⁰

Opisani pojavi povzročajo negotovost v družbi (nekateri govorijo in pišejo
o »agresivni negotovosti«). Kot možne vzroke opisanega stanja pogosto omenjajo
težaven gospodarski položaj, brezposelnost, krizo identitete, židovske večvred-
nostne in madžarske manjvrednostne komplekse, itd. Srečujemo pa večkrat tudi
misli, ki negotovost v družbi pripisujejo pomanjkanju trdnih oprijemališč, ki bi
usmerjala zakonodajalce in izvršne organe pri srečevanju z rasno, versko in naci-
onalno nestrpnostjo.

⁸ Barta Gábor, A csapda, Hítel, Budapest, 31. 10. 1990, str. 20.

⁹ Pelle János, prav tam.

¹⁰ Megverték mert feketé volt, 168 Óra, Budapest 19. 11. 1991, stran 14.

Negotovost in nestrpnost v družbi močno prispevata k ohranjanju in nenehnemu produciranju notranjih sovražnikov (Židje, komunisti, Cigani, tujci, itd.), ki naj bi bili povzročitelji vsega slabega v družbi. V prehodnem obdobju, ob prehodu v nov sistem in nove odnose, spremljata ljudi strah in občutek negotovosti. Pojavlja se neodpornost ob srečanju z novimi ali že pozabljenimi pojavi. Zato še niso sposobni, da bi se učinkovito uprli sugestijam o prisotnosti in o nevarnosti notranjega sovražnika.

K odpravi strahov in k objektivni oceni židovstva na Madžarskem je pomembno prispevala objava obsežnega seznama (okoli 300 imen) pomembnih madžarskih ustvarjalcev židovskega porekla.¹¹ Seznam vključuje Nobelove nagrajence za znanost, utemeljitelje filmske industrije (Korda, Cukor, Goldwin, itd.), znane madžarske pesnike, pisatelje, igralce, gledališke ravnatelje, režiserje, kiparje, slikarje, novinarje, založnike, gospodarstvenike, zdravnike (svetovno znane), športnike, politike, itd.

Prebiranje seznama je izzvalo številna presenečenja, saj mnogi na Madžarskem niso vedeli (posebej še mlada generacija), da je v ozadju nekaterih slavnih imen madžarske kulture židovsko poreklo. Iz objavljenega seznama lahko sledi le sklep: prispevki vsestranskih židovskih ustvarjalcev so bistveno obogatili vsa področja družbenega in duhovnega življenja na Madžarskem.

BARBARA KRAMŽAR*

Izrael med obljubljeno deželo in resničnostjo

Malo je držav, ki bi pričakovale mirovne čudeže od vojaka, zmagovalca vsaj ene vojne, in od voditelja stranke, ki je vodila štiri od petih vojn na območju. Še manj je volivcev, ki bi zaupali mandat za spravo s podjarmljeno manjšino nekdanjemu obrambnemu ministru, ki je dobil po odgovarjajočem ukazu naziv »lomilec kosti«. In najbrž ni družbe, ki bi na najvišje upravno mesto ponovno izvolila politika, ki je enkrat že moral odstopiti zaradi finančnega škandala svoje soproge. Toda Izrael nikoli ni bil normalna država. Vse naštetu je nekoč že bil zmagovalec letošnjih parlamentarnih volitev, Laburist Yitzhak Shamir. Zdaj pa je za svet veliko upanje za mir na Bližnjem vzhodu, za Izraelce pa človek, ki naj bi kljub delavskemu nazivu svoje stranke ozdravil kronično realsocialistično gospodarstvo.

Zakaj je lahko zmagal Yitzhak Rabin?

Veliki pragmatik Yitzhak Rabin je dobil junijske parlamentarne volitve z obljubo, da bo dosegel pomiritev med Izraelom in njegovimi palestinskimi prebivalci. Potomci v zgodovini kruto preganjanega židovskega ljudstva seveda niso

* Barbara Kramžar, novinarka, Radio Slovenija.

¹¹ Reményi Gyenes István, Erdekességek zsidó származásu nevezetes magyarokról, Kapu 8, 9, 10, 1991, Budapest.